

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİNDE “BARIŞÇI YOLDAN ÇÖZÜM”

Prof. Dr. Feyyaz GÖLCÜKLÜ
Avrupa İnsan Hakları
Divanı Hakimi

Avrupa Konseyi (Konsey) üyesi beş devletin (Danimarka, Fransa, Hollanda, Norveç, İsveç) gene Konsey üyesi Türkiye'yi Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna (Komisyon) şikâyeti “barışçı yoldan çözüm” ile son buldu. Şikâyetin konusu, 12 Eylül 1980 müdahalesinden sonra başlayan dönemde Türkiye'nin bazı uygulamaları, “İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korunmaya dair Sözleşme”nin bazı hükümlerini (mad. 9: düşünce, vicdan ve din hürriyeti; mad. 10: söz ve ifade hürriyeti; mad. 11: dernek, sendika, toplantı hürriyeti; mad. 5: şahıs hürriyeti; mad. 6: adil muhakeme; mad. 3: işkence, gayriinsani ve onur kırıcı muamele yasağı; mad. 15/3: Sözleşmedeki hak ve hürriyetlere getirilen istisna tedbirleri) çiğnemiş bulunduğu iddiasıydı.

Bu “barışçı” yahut “dostça” çözüm, basınımızda, hatta ilgili çevrelerde, pek değişik ve bazen de şaşkıncu şekilde yorumlandı. Şikâyetin bu surette sonuçlanması ne bir “zafer” ne de bir “yenilgi” dir; hele hele bir “taviz” yahut “şikâyet konusunu kabullenme”, “devlet egemenliğinin çiğnenmesi”, “güçlü devletlerin zorla kabul ettikleri bir uzlaşma” hiç değildir; çünkü Avrupa Konseyi ulusların mücadele ettiği bir forum değil, bir işbirliği teşkilâtıdır. “Olanı” doğru yorumlamak için, kişisel zevk ve tercihin ifadesi hislerin akışına kapılmak yerine, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin ne olduğunu ve ne olmadığını iyice anlamak; bugünkü dayanıksız öfke ifadelerinin, yarınki haklı haykırıışları inanılmaz kılmaması için “i”lerin üzerine noktaları muhakkak koymak gerek.

Gerçekte olan nedir?

İşe önce, isimden başlayalım.

“Dostça çözüm” (friendly settlement) yahut “barışçı yoldan çözüm” (règlement amiable), bazılarının sandığı gibi, varılan sonuca Türkiye'nin yakıştırdığı bir nitelik değil; fakat uluslararası hukukun gayet iyi bilinen teknik bir müessesesidir. Gerçeği doğru teşhis için biraz gerilere,

1948'lere gitmekte yarar görüyorum. Bir "Avrupa Birliği" teşkili için çalışan kuruluşlar 8-10 Mayıs 1948 de La Haye de toplanıp bazı kararlar aldılar; bu kararlardan biri de bir "Avrupa teşkilatı" kurulması ve insan haklarının gerçek ve etkili şekilde korunmasına ilişkindi. Bu cümleden olmak üzere 11 Avrupa ülkesi temsilcisi Londra'da toplanarak 5 Mayıs 1949 tarihinde Avrupa Konseyi Statüsünü imzaladılar. Avrupa Konseyinin amacını bu Statünün dibacesinden okuyalım: "... (11 devletin adı) ... hükümetleri, ... Halklarının müşterek malı olan ve her gerçek demokrasinin dayandığı fert hürriyeti, siyasi hürriyet ve hukukun üstünlüğü prensiplerinin kaynağı bulunan fikri ve ahlâki kıymetlere sarsılmaz surette bağlı olarak, - Bu ülkünün korunması, tedricen hâkim kılınması ve içtimai ve iktisadi ilerlemenin sağlanması için aynı hisleri besleyen Avrupa memleketleri arasında daha sıkı bir birlik kurulmasının zaruri olduğuna kani olarak, - ... Avrupa Konseyi kurmaya karar vermişler ve bu maksatla işbu statüyü kabul etmişlerdir". Konseyin somut amacını ilgili maddeler şöyle saptamıştır: "Mad. 1 — a) Avrupa Konseyinin amacı, üyeleri arasında, müşterek malları olan ülkü ve prensipleri korumak ve yaymak ve siyasi, iktisadi ilerlemelerini sağlamak maksadıyla daha sıkı bir birlik meydana getirmektir. b) Bu gayeye Konsey organları vasıtasıyla, müşterek menfaatleri ilgilendiren meselelerin incelenmesi, anlaşmalar akdi ve iktisadi, içtimai, kültürel, ilmi, hukuki, idari sahalarda bir müşterek hareket hattının kabulü ve insan hakları ile ana hürriyetlerinin korunması ve geliştirilmesiyle varılacaktır..." "Mad. 3 — Avrupa Konseyinin her üyesi, hukukun üstünlüğü prensibini ve **hükmü altında bulunan her şahsın insan haklarından ve ana hürriyetlerden faydalanma prensibini kabul eder.** Birinci fasılda (mad. 1) yazılı gayenin güdülmesine samimi ve fiili bir surette **iştirak etmeyi taahhüt eyler**". "Mad. 8 — Avrupa Konseyinin, üçüncü madde hükümlerini ciddi surette ihlal eden her üyesi temsil hakkından bir müddet için mahrum edilebilir ve Bakanlar Komitesi tarafından ... Konseyden çekilmeye davet edilebilir. Bu davet nazarı itibara alınmadığı takdirde Komite, bizzat Komitenin tayin edeceği tarihten itibaren bahis mevzuu üyenin artık Konseye mensup olmadığına dair karar verebilir" (RG. 17 Aralık 1949).

Müteakiben, Avrupa Konseyi Danışma Meclisi, koruyucu etkisi kesin bir insan hakları sözleşmesinin hazırlanıp kabulü için harekete geçti. Konsey üyesi 13 devlet 4 Haziran 1950 tarihinde Roma'da "İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya dair Sözleşme"yi imzaladılar. Bu sözleşme 3 Eylül 1953 de onuncu tasdik belgesinin teslimiyle yürürlüğe girdi. Bugün, Konsey üyesi 21 ülkeyi, tamamlayıcı sekiz ek protokol ile birlikte, bağlayan sözkonusu Sözleşme ne yapmaktadır? Bunu da Sözleşmenin gene dibacesinden okuyalım: "Avrupa Konseyi Üyesi âkid Hükümetler, ... -Avrupa Konseyinin gayesinin üyeleri arasında daha sıkı bir bir-

lik kurmak olduğunu ve İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri koruma ve geliştirmenin bu gayeye ulaşma yollarından birini teşkil ettiğini dikkat nazarına alarak; -Dünyada barış ve adaletin asıl temelini teşkil eden ve idamesi herşeyin fevkinde olarak, bir taraftan, hakikaten demokratik bir siyasi rejim ve diğer taraftan, insan haklarına **müştereken hürmet** ve bu konuda ortak bir anlayış esaslarına istinaden bu ana hürriyetlere derin bağlılıklarını teyid ederek; - Aynı telâkkiyi taşıyan ve, ideal ve siyasi ananeler, hürriyete saygı ve hukukun üstünlüğü hususlarında müşterek bir mirasa sahip bulunan Avrupa Devletleri hükümetleri sıfatıyla, Evrensel Beyannamede yazılı bazı hakların **müştereken sağlanmasını temine yarayacak ilk tedbirleri almayı** kararlaştırarak; -aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır” (RG, 19 Mart 1954, No. 8662). Bu Sözleşmenin ruhu, özelliği ve değerı dibacenin, altını çizdiğimiz son cümlesinde yatmaktadır: Konsey üyesi devletler, Sözleşmenin 1. maddesiyle giriştikleri taahhüdün (“Yüksek Äkid Taraflar kendi kaza haklarına tâbi bir ferde işbu Sözleşmenin birinci faslında tarif edilen hak ve hürriyetleri tanırlar”) eksiksiz ve gerçekten yerine getirilebilmesi için **“kollektif garanti** (müşterek teminat) teşkil eden tedbirlerin alınmasında” anlaşmışlar; diğer bir deyimle Konsey içinde yarattıkları uluslararası organlar aracılığıyla yürütülecek bir uluslararası **denetim mekanizması** kurmuşlardır. Bu “kollektif garanti”nin organı olan sözkonusu “denetim mekanizması”; “denetim mekanizması”nın parçaları olan “denetim organları”nın (Avrupa İnsan Hakları Komisyonu; Avrupa İnsan Hakları Divanı; Bakanlar Komitesi ve nihayet Konsey Genel Sekreteri) altını çizmek gerekir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin orijinalitesi, güvence altına aldığı haklar ve hürriyetler değil; fakat kurduğu bu etkili denetim mekanizmasıdır. Kısaca Sözleşme, kendinden önceki Beyannamelerin yaptığı gibi kişi hak ve hürriyetlerini parıltılı ve şatafatlı (fakat hukuki müeyyideden mahrum) şekilde ilânla yetinmeyip, bunların sağlanması ve korunması için bir “adli” denetim sistemi kurmuştur: 19. maddeye göre, “İşbu Sözleşmeden Yüksek Äkid taraflar için hasıl olan taahhütlere riayeti temin maksadıyla: a) Aşağıda “Komisyon” diye zikredilecek olan bir “Avrupa İnsan Hakları Komisyonu”; b) Aşağıda “Divan” diye zikredilecek olan bir “Avrupa İnsan Hakları Divanı” kurulmuştur”.

Türkiye 5456 sayılı Kanunla (17 Aralık 1949) Konsey Statüsünü onaylamış ve 8 Ağustos 1949 tarihi itibariyle bilerek ve isteyerek, kendi serbest iradesiyle Avrupa Konseyine katılmıştır. Keza İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Korumaya dair Sözleşme de 18 Mart 1954 de Türkiye tarafından onaylanarak 18 Mayıs 1954 itibariyle bir milli kanun niteliğini kazanmıştır (RG. 19 Mart 1954, No. 8662). Geçerken belirtmek isteriz ki uluslararası belgelerin iç hukuk bakımından değerı konusunda monist sisteme dahil bulunan Türk hukukunda uluslararası andlaşmalar milli

“... kanun hükmündedir”; bunlar hakkında anayasaya aykırılık iddiası ileri sürülemez (Anayasa, mad. 90). Şu halde ulusal makam ve mercilerimiz Sözleşmeyi, bir iç hukuk metni olarak uygulamakla yetkili, görevli ve yükümlüdürler. Aynı şekilde Sözleşme ile kurulan organların, özellikle Avrupa İnsan Hakları Divanının kararlarından oluşan içtihadı da ulusal merciler için bağlayıcı saymak gerekir. Biraz sonra görüleceği gibi Konsey ülkeleri içinde uygulama da bu yöndedir (Bk. Colloque de Séville, nov. 1985, H. STEINBERGER Raporu).

3 Eylül 1953 de onuncu onay belgesinin Konsey Genel Sekreterliğine sunulmasıyla Sözleşme yürürlüğe girdi. Bugün sekiz ek Protokoluyla birlikte bir bütün teşkil etmekte (Türkiye 4. ve 6. Protokolleri imzalamamıştır) ve 21 Avrupa ülkesini bağlamaktadır.

18 Mayıs 1954 de Bakanlar Komitesi, Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun ilk üyelerini; 21 Ocak 1959 da Konsey Danışma Meclisi Avrupa İnsan Hakları Divanının ilk hakimlerini seçmiş; böylece denetim organlarının teşkiliyle, yukarıda sözünü ettiğimiz denetim mekanizması bu tarihten itibaren kesintisiz işlemeye başlamıştır. Türkiye ile varılan “barışçı çözüm” işte bu mekanizmanın doğal ve normal işleyişinden başka, olumlu yahut olumsuz, hiçbir anlam taşımamaktadır. Elbetteki andlaşmalar taraf olan ülkelere bazı mükellefiyetler yükleyecektir; ve bu mükellefiyetleri yerine getirmenin, taraf ülkelere sağladığı maddî veya manevî nimetleri vardır. Elbetteki Türkiye kendi iradesiyle katıldığı bu Sözleşme gereklerini yerine getirecektir. Bu, uluslararası hukukun “ahde vefa” kuralı uygulamasıdır.

Şimdi bu denetim sistemini, ana hatlarıyla gözden geçirelim.

Biraz önce de belirttiğim gibi üye devletler bu Sözleşme ile kişilere bir takım haklar tanımakta ve bu haklara saygılı olmayı taahhüt etmektedir; kişi, üye ülkenin herhangi bir organı (yasama, yürütme, yargılama, idare, silahlı kuvvetler vs.) ile olan ilişkilerinde bu hakların “isteyicisi” durumundadır (mad. 1).

Sözleşme ile kolektif garanti altına alınmış olan hak ve hürriyetlerden herhangi birinin, bir üye devlet tarafından, niteliği ne olursa olsun, herhangi bir tasarrufla ihlâl edildiği iddiası “şikâyet” yolundan Konsey organlarından biri olan Avrupa İnsan Hakları Komisyonu önüne getirilebilmektedir. Şikâyet başvurusu ya diğer bir üye devlet tarafından (mad. 24); ya da hak veya hürriyeti doğrudan doğruya çiğnenmiş bulunan kişi (mağdur) tarafından Komisyona yapılacaktır (mad. 25). Yalnız, kurulan denetim sisteminde asıl etkili olan ve Sözleşmenin belkemiğini oluşturduğu oybirliği ile kabul edilen “kişisel başvuru” yolunun işleyebilmesi için, şikâyet olunan devletin bu hakkı açık bir beyan ile tanımış olması

gerekmektedir; yani kişisel şikâyet, üye devletlerin zorunlu taahhüdü değil, fakat “kabullerine” bırakılmış ihtiyarî bir yoldur. Gerçekten kişisel şikâyet hakkının tanınmaması halinde Sözleşmenin kurmak istediği denetim sisteminin işlemesi pek mümkün değildir. Bir kere devletlerarası ilişkilerde “siyasî unsur” ziyadesiyle kendisini hissettirdiği için bir üye devletin diğer bir üye devleti şikâyeti olağanüstü bir istisnadır. Nitekim 1984 yılı sonuna kadar Komisyona 11295 başvuru yapılmış, Komisyon bunlardan 400’ü hakkında “başvurunun kabulü” kararı vermiştir; bunlardan da sadece 14 tanesi devlet şikâyetidir. Bugün Komisyona yılda 400 ilâ 600 arasında kişisel başvuru yapılmaktadır. Devlet şikâyeti ile kişisel şikâyet arasındaki en önemli farklardan biri devlet şikâyetinin çok daha geniş kapsamlı oluşudur. 24. maddeye göre “Her Âkid Taraf işbu Sözleşme hükümlerine vaki ve kendisinin diğer bir Âkid Tarafa isnad edebileceğine kanaat getirdiği **biçümle riayetsizlikten dolayı** ... Komisyona müracaat edebilir”. Yani devlet şikâyeti için somut bir ihlâl olayı aranmaktadır; bu şikâyet, bir devlet mevzuatının soyut incelemesini de içermektedir. Halbuki kişisel şikâyet (m. 25), şikâyet hakkı sahibinin bir ihlâlden doğrudan doğruya zarar gördüğü iddiasında bulunması, yani **somut bir ihlâl olayının mağduru** (kurbanı) olduğunu ileri sürmesi gerekir. Bu niteliği itibariyle kişisel şikâyet ile soyut inceleme değil, somut **uygulama Komisyona götürülmektedir**. Hak ve hürriyetlerin korunması bakımından önemli olan da budur. Nihayet kişisel başvuru yolunun, ağırlığı ve önemi daha fazla ve devletlerarası ilişkileri bozabilen yahut hiçolmazsa soğutan devlet başvurusuna karşı bir emniyet supapı teşkil ettiği de muhakkaktır. Kişisel şikâyet artık devlete karşı devlet değil devlete karşı kişi bulunmaktadır. Ve kişi hak ve hürriyetinin korunmasında dolaysız, etkili, devlet aracılığına muhtaç olmaayn yol da budur. Bu yüzden kişisel başvuru hakkını tanımaksızın bir devletin Avrupa Konseyi içinde ve Sözleşme ile bağlı kalmasının hiç bir anlamı bulunmadığı; Sözleşmenin tam uygulanmasında hazırlık ve deneme dönemi niteliğindeki sürenin çoktan geçtiği (35 yıl) uzun zamandan beri her fırsatta, her yerde, herkes tarafından söylenegelmektedir. Bugün konsey üyesi 21 ülkeden yalnız üç ülke —Türkiye, Malta, Kıbrıs— bu yolu hâlâ kapalı tutmaktadır. Hükümetin bu meseleyi ciddi şekilde düşünme zamanı gelmiştir. Kişisel başvuruda Komisyon yetkisinin tanınması, ilgili devletin bu yetkiyi tanıdığını “beyan” etmesiyle gerçekleşmektedir. Bu beyan, Konsey Genel Sekreterine tevdi edilecek; Genel Sekreter de beyanın suretini diğer âkid taraflara gönderecek ve yayımlayacaktır. Sözkonusu beyan, zamanla sınırlı olarak da yapılabilecektir; yani kişisel başvuru hakkını tanıyan devlet bu tanımayı beyan tarihinden sonra ortaya çıkacak olaylara ve gene bu tarihten itibaren saptanan belli bir süreye inhisar ettirebilecektir. Kişisel şikâyet yetkisini tanıyan beyanın sözleşmede yer alan bazı hak ve

hürriyetlere inhisar ettirilebilip ettirilemeyeceği; yahut bu hak ve hürriyetlerden bazılarının beyan kapsamı dışında bırakılıp bırakılmıyacağı konusunda 25. maddede hiçbir açıklık yoktur. Bu tür ihtirazi kayıt (çekinçe) içeren bir beyan da bugüne kadar yapılmış değildir. Sınırlı bir yetkinin, yetkisizlikten daha iyi olduğu ve esasen ihtirazi kayıt müessesesinin Sözleşme ile kurulmak istenen sisteme yabancı bulunmadığı (mad. 64) düşünülecek olursa, kişisel başvurunun sınırlı şekilde tanınmasını kabulde yarar görürüz. Nihayet kişisel başvuruyu tanıyan devletler "... işbu hakkın müessir bir tarzda kullanılmasına hiçbir surette engel olmamayı taahhüt ederler" (mad. 25).

Devlet başvurusu ihtiyarî kabule bağlı bulunmayıp, "zorunlu yetki" olduğu için Sözleşmeye taraf olan Türkiye'yi elbette ki bağlamaktadır; ve beş devlet başvurusu bu yetkiden kaynaklanmaktadır.

21 üyeden oluşan ve şikâyet başvurusu üzerine harekete geçecek olan Komisyon aynı zamanda bir **soruşturma** ve **uzlaşma** organıdır. Komisyonun bu iki görevini karıştırmamak gerekir. Başvuru dilekçesini alan Komisyonun yapacağı ilk iş, bir ön inceleme ile başvurunun "kabule şayan" olup olmadığı konusunda bir karar vermek; yani başvuruyu 26 ve 27. maddeler açısından incelemektir. Dilekçe: imzasızsa veya daha önce incelenmiş yahut uluslararası başka bir merciye sunulmuş bir dilekçenin esas itibariyle aynı ise; Sözleşme hükümleriyle uzlaşmaz veya açıktan açığa esassız ise, yahut şikâyet hakkının kötüye kullanılması niteliğini taşıyor ise Komisyonca reddedilir. Keza Komisyona şikâyet başvurusunda bulunabilmesi için kişinin, önce, iş, yani ulusal başvuru yollarını tüketmiş olması gerekir (madde 26). Bu ön inceleme sonunda başvurunun "kabule şayan" bulunup bu yönde karar alınması halindedir ki Komisyon şikâyetin esasını incelemeye geçecektir. Biraz önce verdiğimiz rakamlar göstermektedir ki Komisyonun oluşturduğu süzgeç gayet ince ve hassasdır (% 3.5 kabul). Pekiyi bilindiği gibi uluslararası mercilerin yetkisi **ikinci derece yetkidir**; yani meselenin ulusal merciler önünde çözülememesi halindedir ki iş uluslararası merci önüne götürülebilecektir (madde 26). Gene bu nedenledir ki uluslararası ilişkilerde asıl ve normal yol, ulusların, sorunlarını önce kendi aralarında çözmeye gayret etmeleridir. Barışçı yoldan çözüm imkanının diğer yollardan önce aranması sebebi budur.

Komisyon şikâyet dilekçesini kabul ettiği takdirde bir yandan: "a) Olayları tespit etmek üzere, dilekçeyi, tarafların temsilcileriyle beraber, her iki tarafı da dinleyerek inceler ve, eğer lüzum varsa tahkikat" yaparken, diğer yandan da "b) ... meseleyi, işbu Sözleşmede tanınmış İnsan Haklarına riayetden ilham alan **muslihane bir hâl tarzına bağlamak üzere ilgililere arzı hizmet eder**"; Komisyonca yapılacak "tahkikatın" müessir bir

şekilde icrası için alakadar devletler, Komisyonla görüş teatisinde bulunduktan sonra, lüzumlu her kolaylığı göstereceklerdir” (madde 28). Komisyon soruşturma görevini duruma göre belge incelemek, tanık dinlemek veya şikâyet konularını bizzat yerinde tespit suretiyle yürütür. Meselâ **Zeidler-Kornman v. Federal Almanya** davasında (App. 2686/65, Yearbook XL, S. 1020) Komisyon, başvuru (cezaevinde gayriinsani muamele) sonucunun maddi vakıaların gerçek niteliğinin bilinmesine bağlı olduğuna ve bunların da ancak olayların geçtiği **cezaevini görmekle** mümkün olduğuna karar vermiştir. **İrlanda v. İngiltere** davasında da Komisyon olay tanıklarını, güvenlik sebebiyle, Norveç’te dinlemiş; olay yeri Kuzey İrlanda’da yapmak istediği tespitlerde İngiltere’nin bazı güçlükleri ileri sürerek yardımcı olmaması, şikâyet konularının Divan tarafından yargılanması sırasında Divanın teessüf ifadesine ve 28. maddenin (a) bendindeki soruşturmaya yardımcı olma taahhüdünün ne kadar önem taşıdığını belirtmesine vesile olmuştur (18 Ocak 1978 tarihli Divan Kararı, Série A no. 25 § 148).

Barışçı yoldan çözümün başarılı olamaması halinde Komisyon raporunu düzenleyecektir. Bu raporda olaylar saptanıp bu olayların şikâyet olunan “devlet tarafından Sözleşme hükümleri gereğince yüklenilmiş ve cibelerin ihlâline delâlet edip etmediği hususunda” Komisyon görüşü bildirilecektir (madde 31). Uluslararası merciler, biraz önce de belirttiğimiz gibi, ikinci derece yetkiye sahip oldukları ve milli merciler üstünde bulunmadıkları (bir temyiz mercii olmadıkları) için gerek Komisyon, gerekse Divan, olayları, yalnızca Sözleşme açısından değerlendirmekte; yani milli mercilerce yapılan işlemlerin doğru veya yanlış olduğu veya ihlâlin ne suretle giderileceği hususunda bir mütalâada bulunmaksızın, şikâyet üzerine tespit edilen olayların sadece Sözleşmeyi ihlâl edip etmediğine karar vermektedirler. Bu nedenle 31. maddenin Komisyona, hazırlayacağı rapora uygun bulduğu önerileri koyabilme yetkisi vermesine rağmen (mad. 31/3) Komisyon bu yetkiyi hemen hemen hiç kullanmamaktadır. Divan, İngiltere v. İrlanda davasında (18 Ocak 1976), güvenlik kuvvetleri mensuplarından Sözleşmenin 3. maddesini ihlâl edenler hakkında İngiltere’nin ceza yahut disiplin kovuşturması açmasını istemeye Divanın yetkili bulunmadığını beyan etmiştir (Bk. § 246). Komisyon raporu Bakanlar Komitesine ve ilgili devletlere gönderilir; gizli olup yayını yasaktır.

Komisyon raporu önünde açık bulunan ikinci kapı Divan yoludur (mad. 32 ve 47). Ancak Komisyon raporunun Bakanlar Komitesi yerine, Divan önüne götürülebilmesi için ilgili devlet yahut devletlerin Divanın “**mecburi kaza hakkını**” tanımış olmaları gerekir (mad. 48). Divanın yargılama yetkisini tanıma beyanı, herhangi bir zamanda kayıtsız şartsız ve-

ya diğer âkidlerle karşılıklı olarak yahut belli bir süre için yapılabilir (madde 46). Divan önüne bir davayı yalnız ilgili devlet yahut devletler veya Komisyon götürebilir (mad. 44 ve 48). Komisyondan farklı olarak tam bir yargılama mercii niteliğindeki Divanın yetkisi Sözleşmenin yorum ve uygulamasıyla ilgili olarak kendisine sunulacak bütün konuları içermektedir yani yetkisi tamdır (mad. 45). Divan, önüne getirilen davada Sözleşmenin ihlâl edildiği sonucuna varır da şikâyet olunan devletin mevzuatı bu ihlâlin neticelerini tamamen ortadan kaldıramıyorsa, ve eğer Divan gerek görürse, zarara uğrayan tarafı hakkaniyete uygun bir surette tatmin eder (mad. 50); diğer bir deyimle şikâyet olunan devlet tarafından, ihlâlin sebebiyet verdiği zararın tazminine hükmeder. Divan kararları kesindir (mad. 52); devletler Divan kararlarına uymayı taahhüd ederler (mad. 53). Divan hükmü Bakanlar Komitesine gönderilir ve Bakanlar Komitesi bu hükmün yerine getirilmesini gözetir (mad. 54).

Avrupa Konseyi topluluğu içinde bugün Divanın yargılama yetkisini tanımayan yalnızca iki üye, Türkiye ve Malta kalmıştır. Hükümetimizin bu konuyu da ciddi surette düşünüp bir karara varması zamanı gelmiştir. Biraz sonra görüleceği gibi, üye ülkelerin Dışişleri Bakanları veya Bakan temsilcilerinden oluşan Bakanlar Komitesi, Komisyon raporunun nihai karara bağlanacağı normal nihai merci gibi görünmekte ise de, aslında sahip bulunduğu politik niteliğin bu göreve hiç de uygun düşmediği haklı olarak ileri sürülmektedir. Bu nedendir ki Komisyon yahut ilgili devlet tarafından Divan önüne gönderilen işlerin sayısı hergün artmaktadır; ve bunlar, bugünkü çalışma şekli bakımından, Divanın kaldıramıyacağı bir yük haline geldiğinden, Konsey denetim organlarına verilmesi zorunlu yeni şekiller üzerinde ciddi surette düşünölmeye başlanılmıştır. Divan: 1958-1972 arası dönemde yılda 1; 1973-1980 arası dönemde yılda 3; 1981-1984 arası dönemde yılda 11 davayı sonuçlandırmıştır. 1984 sonuna kadar sonuçlandırdığı dava sayısı 85 olmuştur; bugün bu sayı 100'ü aşmıştır. Halen Divana yılda 15 civarında dava gönderilmektedir. 1984 yılı itibariyle Komisyonun verdiği 400 civarında "kabul" kararından sadece 70 raporun Divana gönderilmiş bulunduğu düşünöürse Bakanlar Komitesinin hâlâ normal karar mercii olarak telâkki edildiği sonucuna varılacaktır.

Barışçı yoldan çözüm girişiminin başarılı olamaması halinde, Komisyonun hazırlayacağı ve olayları tespitle Sözleşmenin ihlâl edilip edilmediği konusundaki mütalaasını bildiren raporun Bakanlar Komitesine sunulacağını biraz önce belirtmiştik (mad. 31). Raporun Bakanlar Komitesine gönderilmesinden itibaren üç ay içinde mesele 48. madde uyarınca, Divana sunulmazsa "Bakanlar Komitesi Sözleşmenin ihlâl edilmiş olup olmadığı hakkında Komiteye dahil temsilcilerin üçte iki çoğunluğu ile bir karar verir"; bu kararın müspet olması halinde Komite bir süre saptar;

bu süre içinde ilgili devlet Komite kararının gerektirdiği (yani ihlâli ve sonuçlarını ortadan kaldıracak) tedbirleri alacaktır (mad. 32). Uygulamada, ilgili devlet, aldığı tedbirler konusunda Bakanlar Komitesine devamlı bilgi vermektedir ve tüm tedbirler alınıp ihlâlin düzeltildiği konusunda Bakanlar Komitesi tatmin oluncaya kadar mesele Komitenin gündeminde kalmaktadır. Komite, karara varmak için işin esasını incelemeye de yetkilidir. Bakanlar Komitesi Sözleşmenin ihlâl olduğu sonucuna varıp bu yolda karar alırsa bu kararına, ihlâl olgusu ile ilgili her türlü mütalâa, telkin yahut tavsiyeyi ekleyebilmekle beraber bu yetkiyi hemen hemen hiç kullanmak istememekte; yani ihlâlin düzeltilmesi yolu, yukarıda da değindiğimiz gibi, ilgili devletin takdirine bırakılmaktadır. Burada belirtmek isterim ki Konsey üyesi bir devletin, Sözleşmenin 50. maddesi uyarınca Divan tarafından, gereğinde, hükmolunabilecek tazminat müeyyidesini bertaraf etmek için Divanın yargılama yetkisini tanımamasının hiçbir hukukî dayanağı yoktur. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 32. maddesinin uygulanması konusunda Bakanlar Komitesince kabul edilen Kurallar” uyarınca Bakanlar Komitesi de aynı yetkiye sahiptir.

İlgili devlet belirlenen süre içinde gerekli ve tatmin edici tedbirleri almazsa Bakanlar Komitesi, gene üçte iki çoğunlukla, ihlâl kararına verecek sonucu kararlaştırır ve Komisyon raporunu yayımlar; keza “Yüksek Äkid taraflar evvelki fıkraların tatbiki suretiyle Bakanlar Komitesinin verebileceği her kararı kendileri için uyulması mecburi saymayı taahhüt ederler” (mad. 32).

Sözleşmenin kurduğu denetim sistemindeki diğer yolun **barıőı yoldan çözüm** olduğuna yukarıda işaret ettik ve başvuruyu “kabule şayan” kararı vererek soruşturmaya başlayan Komisyonun, barıőı çözüm amacıyla ilgili hizmet sunacağını söyledik (mad. 28/b). Bu konuda öncelikle birkaç hususu belirtmek isteriz. Bir kere konunun nazik ve hassas oluşu sebebiyle barıőı çözüm çalışmaları gizlilik içersinde sürdürölmektedir; esasen bu husus Komisyon çalışmalarının gizliliği kuralının da bir sonucudur (mad. 33). İkinci olarak varılacak “çözüm”ün “İnsan Haklarına riayetten ilham” alması gerekir. Diğer bir deyimle, ilgililerin barıőı çözüm konusunda mutabık kaldıkları hususlar, asıl amaç olan, hakların ve hürriyetlerin korunması yolunda uygun ve etkili tedbirler değilse Komisyon bu çözüme destek olup rıza göstermeyebilecektir. Komisyonun çözümde oynadığı rol aktiftir; ilgililerin müzakereleri çoğu zaman Komisyon delegelerinin katılmasıyla yürütölmektedir. Nihayet barıőı yoldan çözümün kişilerin özel çıkarlarının korunmasında etkili bir araç olduğu; işi kısa yoldan ve en masrafsız şekilde bitirdiği; devletlerin, insan haklarına saygı konusunda iyi niyetini göstermeye vesile olduğu; keza, Sözleşmenin ihlâli iddialarını kısa zamanda sona erdirdiği ve böylece, devlet için zararlı ola-

bilecek basındaki tartışmaları önlediği haklı olarak ileri sürülmüştür. Önemle ve özellikle belirtmek gerekir ki hükümetler için önemli ve bu yolu tercihte asıl etkili olan husus, şikâyet başvurusunu barışçı yoldan sonuçlandırmanın Sözleşmeyi ihlâlin tespit ve kabul olunduğu sonucunu hiçbir surette doğurmadığı ve asla bu anlamda anlaşılıp yorumlanamayacağıdır. Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun yerleşmiş içtihadına göre, barışçı yoldan çözüm için, aleyhine başvuruda bulunulmuş olan hükümetin, ihlâl iddiasını kabul etmiş bulunması gerekmemektedir ve bu konuda hazırlanacak olan Komisyon raporunda böyle bir ifade kesinlikle yer almayacaktır. Nitekim kişisel başvuruların barışçı çözümle sonuçlanması halinde hazırlanan raporlarda, şikâyet olunan devlet ödemeyi kabul ettiği tazminatın veya diğer uzlaşma şartlarının bir lutuf niteliğinde olduğunu ve hiçbir surette bir sorumluluk karşılığı bulunmadığını açık veya kapalı şekilde ifade etmektedir. Aksi halde, başvuruya konu olan devletin barışçı çözümü kabulde hiçbir menfaati yoktur (Bu konularda Bk. Colloquede Séville, 13-16 Kasım 1985, T. OPSAHL ve S. DOLLÉ Raporu).

1984 yılı sonuna kadar Komisyonun vermiş olduğu 400 "kabul" kararının sadece 37 tanesinde (11295 başvuruda %3; 400 kabulde %9) başvuru Sözleşmenin 30. maddesinde öngörülen barışçı çözümle sonuçlanmıştır. İlave etmek isteriz ki, biraz sonra göreceğimiz gibi, 30. madde dışında kalan ve Sözleşmenin öngörmediği barışçı çözümler de vardır.

Komisyon "... muslihane bir hal sureti bulmaya muvaffak olursa bir rapor tanzim eder ve bu rapor alakadar devletlere, Bakanlar Komitesine ve neşredilmek üzere Avrupa Konseyi Genel Sekreterine gönderilir. Bu rapor olayların ve kabul edilen hal suretinin kısa bir beyanından ibarettir" (mad. 30).

İşte Türkiye, yukarıda açıklandığı gibi, kendi iradesi ile bulunduğu taahhüde uygun olarak işleyen bir mekanizmanın öngördüğü bir çözüm şekli üstünde mutabakatını bildirmiştir.

7 Aralık 1985 tarihli Komisyon raporunda ifade edildiği gibi Türkiye, barışçı "hal sureti" olarak, aşağıdaki hususları kabul etmiştir:

— Devlet Denetleme Kurulu, Sözleşmenin 3. maddesi uyarınca Türkiye'nin üstlendiği yükümlülüklerin (işkence ve gayriinsani muamele yaşı) bütün resmi makamlarca yerine getirilmesini gözetecektir;

— Türkiye, gene 3. madde hükmünün hukuken ve fiilen uygulanmasının sağlanması amacıyla alınan tedbirler konusunda 1 Şubat, 1 Temmuz ve 1 Ekim 1986 tarihlerinde, 57. madde uyarınca Genel Sekretere birer rapor verecektir;

— Türkiye hükümeti ve Komisyon temsilcileri bu raporlarda verilen bilgiler konusunda, raporların verilmesini müteakip, diyalog kurulacaktır ve temsilciler engeç 1 Şubat 1987 tarihinde, müştereken, bu barışçı çözümlün uygulanması şekli konusunda nihai raporlarını hazırlayıp Komisyon Sekreterliğine sunacaklardır.

Raporda sıkıyönetimin coğrafi sınırlarının daraltılmasından; olağanüstü hâl durumunda alınan olağanüstü tedbirlerin kademeli olarak kaldırılmakta bulunulmasından duyulan memnuniyet belirtilmiş, Türk hükümetinin, Anayasa ile çizilen çerçeve içinde, genel ve özel af ve benzeri diğer bağışlayıcı tedbirler konusunda çalışmalarda bulunduğu ve bu konudaki gelişmelerden Komisyonun haberdar edileceği kaydolunmuştur.

Bazı yazarların fazlaca yadırgar gördükleri husus Türkiye'nin periyodik üç rapor vermeyi kabul etmiş olmasıdır. Bu tür rapor uygulaması Türkiye'den istenen yeni bir yükümlülük, yeni bir icat değildir. Konsey Genel Sekreterinin, her zaman kullanabileceği ve Konsey üyesi devletlerin peşinen kabullendikleri böylece bir yetki zaten 57. maddede öngörülmüştür: "Her Yüksek Âkid Taraf kendi dahili meczuatının, işbu Sözleşmenin bütün hükümlerinin fiilen tatbikini ne suretle temin ettiği hususunda Avrupa Konseyi Genel Sekreterinin talebi üzerine izahat verecektir". Ve Genel Sekreter bu yetkisini şimdiye kadar dört deha kullanmıştır. Böyle bir yetkinin, özellikle, kişisel başvuru hakkını tanımayan üyeler konusunda önemli olduğu belirtilmektedir. Uluslararası bir organa raporla bilgi vermek, başka bir kuruluşta, Birleşmiş Milletler Teşkilâtında da mevcuttur. Medenî ve Siyasî Haklara dair Uluslararası Paktın (16 Aralık 1966) 28. maddesiyle bir İnsan Hakları Komitesi kurulmuş ve bu Paktta taraf olan devletin bu Komiteye, bu Pakt ile tanınan hakların sağlanması yolunda alınan tedbirleri, bu haklardan yararlanmada kaydedilen gelişmeleri bildiren raporlar vermesi öngörülmüştür (mad. 40 ve sonrakiler).

Müessesenin hatasız ve sağlıklı değerlendirilmesini sağlamak amacıyla, Komisyon aracılığıyla yapılan barışçı çözümler listesine gözetmekte, bazı barışçı çözüm şartlarını gözden geçirmekte yarar görüyorum.

Poerschke v. Batı Almanya davasında (2120/64) suç yargılamasının uzun sürmesi şikayet konusu olmuş, Alman hükümeti sınığın şartla salıverilmesini kabul etmiştir.

Alam ve Sing v. İngiltere (2991/66) davasında (şikâyetçinin oğlunun İngiltere'ye girmesinin önlenmesi), barışçı yoldan çözümle İngiltere oğlunun yol masraflarını ödeyip, bu duruma sebep olan mevzuatını değiştirmiştir.

Sepp v. Batı Almanya (3897/68) davasında (yargılamanın uzun sürmesi) Alman hükümeti infazı durdurup hükümlüyü affetmiş; muhakeme masraflarını ödemeyi ve başvurusunun yeniden uzman-muhasebecilik mesleğini yürütmesini sağlamıştır.

Simon-Herold v. Avusturya (4340/69) da (cezaevinde tıbbî tedavi) Avusturya hükümeti sanık hakkındaki diğer suç kovuşturmalarından vazgeçmeyi ve idari uygulamada değişiklik yapmayı kabul etmiştir.

Knecht v. İngiltere (4115/69) davasında (cezaevinde tıbbî tedavi ve mahkemeye başvuru hakkı) hükümet ilgiliye 750 sterlin ödemiş ve idari reformu kabul etmiştir.

Mellin v. Batı Almanya (5765/72) (yargılamanın uzun sürmesi) davasında hükümet cezanın kısmen tenzilini ve kısmen infazın durdurulmasını kabul ile ceza ve ceza yargılaması usulü kanunlarında gerekli değişiklikleri yapmayı taahhüt etmiştir.

Liebig v. Batı Almanya (6650/74) davasında (savcılığın takipsizlik kararı vermesi halinde sanıktan yargılama masraflarının alınmış olması; şikayetçinin suçluluğu konusunda mahkemenin yaptığı yorum; suçsuzluk karinesi) davasında hükümet, takipsizlik kararı verilmesinin suçluluğu tespit niteliğinde olmadığını beyan etmeyi; iç yargı yolları ve Komisyon önündeki davalara ilişkin muhakeme masraflarını ödemeyi; muhakeme masrafları ve suçsuzluk karinesi konusunda mahkemelere talimat yazmayı kabul etmiştir.

Karrer ve diğerleri v. Avusturya (7464/76) davasında (sahip bulunulan mallardan yararlanma hakkının denetimi; hukuk yargılamasının süresi) hükümet, bir kamu kuruluşu ile yapılan sözleşmeden doğan yükümlülüklerin iptalini kabul etmiştir.

X v. Batı Almanya (6699/74) davasında (transseksüel; medeni hal ve isim değişikliğinin tanınması; İdari mahkemeler önünde dava süresi) Alman hükümeti nüfus kütüğünde ve binnetice diğer kimlik evrakında şikayetçinin cinsiyet değişikliğini tanımayı; idari mahkemeler önündeki davaların durdurulmasını; 2500 DM tazminat ödemeyi, kanunlarda gerekli değişiklikleri yapmayı kabul etmiştir.

Peyer v. İsviçre (7397/76) davasında (bir eğitim merkezine kapatma) hükümet tazminat ve Komisyon önünde savunma masraflarını ödemeyi ve gerekli kanun değişikliklerini yapmayı taahhüt etmiştir.

Singh/Uppal ailesi v. İngiltere (8244/78) davasında (diğer aile fertlerinin ikamet hakkına sahip olduğu İngiltere'den karı kocanın sınır dışı edilmesi) davasında hükümet sınır dışı edilen çifte İngiltere'de oturma izni vermeyi kabul etmiştir.

Reed v. İngiltere (7630/76) davasında (avukata başvurmanın engellenmesi; cezaevi rejimi) hükümet, şikayetçiye 2000 sterlin ve muhakeme masraflarını ödemeyi ve idari uygulamada değişiklik yapmayı kabul etmiştir.

Zimmerman v. Avusturya (8490/79) davasında (ceza hükümlü kanunun mefruz şekilde geçmişe yürütülmesi) hükümet, hapis cezasını özel af yolundan kaldırmış; para cezasında da indirme yapmıştır.

Reed v. İngiltere (9520/81) davasında (bir sendikaya üye olmayı red sebebiyle işten çıkarılma) hükümet, şikayetçiye 30.129 sterlin tazminat ve muhakeme giderlerini ödemeyi kabul etmiştir.

Buluş v. İsveç (9330/81) davasında (12 yaşındaki çocuğun Suriye’ye sınır dışı edilmesi) hükümet, çocuğun, kardeşi ile İsveç’te ikamet etmesini; 15.000 İsveç kronu tazminatı; ve bu konuda idari reformu kabul etmiştir.

Yukarıda sözünü edip örnekler verdiğimiz barışçı çözüm olayları 30. madde uyarınca sonuçlananlardır. Konsey organları Komisyon, Divan ve Bakanlar Komitesi önünde, Sözleşmede öngörölmekle beraber, hukuken ve fiilen aynı sonucu doğuran çözüm şekilleri de vardır.

Buna örnek olmak üzere meselâ Komisyonun, bir başvuruyu “kabule şayan” bulmasından sonra, tarafların, uzlaşma şartları üstünde anlaşarak bunu Komisyona bildirmeleri ve bu çözümü Komisyonun da benimsemesi (diğer bir deyimle, başvurunun muhafazasında kamu yararı görmemesi) halinde şikayetin, Komisyon başvuru listesinden (sicilinden), Komisyon iç tüzüğü uyarınca (mad. 49, 44 ve 54), silinmesini gösterebiliriz. Meselâ Karmell ve Hardt v. İsveç (4733/71) davasında (devlet okullarında çocuklara verilen din eğitimine başka bir alternatif bulunmaması) şikayetçiler, bir Krallık Kararnamesiyle öğrencilerin din dersinden muaf tutulmaları imkanının kabulü üzerine, şikayetlerini geri çekmişlerdir. Hatta Komisyona başvurudan sonra ve henüz Komisyon kabul kararı vermeden önce, ilgili devlet, başvuruya neden olan şikayet konusunu ortadan kaldırmak (yani şikayet konusunu kabul) suretiyle ihtilâfı çözmekte ve başvuru böylece Komisyon listesinden çıkarılmaktadır (İçtüzük, mad. 44). Bu tür çözümlere genellikle aile hayatına saygının sözkonusu olduğu (Sözleşme, mad. 8) sınırdışı etme yahut göç durumlarında raslanmakta; ilgili devlette ikâmet izni vermek suretiyle 8. maddenin ihlâli iddiasını ortadan kaldırmaktadır (Bu konularda Bk. OPSAHL ve DOLLÉ Raporu).

Divan önünde gerçekleşen barışçı çözümlere gelince, bunların sayısı pek azdır. Zira bu aşamada Komisyon şikâyet başvurusunu inceleyip raporunu hazırlamış; olumlu (ihlâl bulunmadığı) yahut olumsuz (ihlâlin sap-tandığı) görüşünü belirtmiştir; artık tarafların barışçı çözümle sağlaya-

bilecekleri büyük bir yarar yoktur. Üstelik bir şikayetin Divan önüne götürülmesi, şikayet konusunun, hak ve hürriyetlerinin korunması alanında önemli meseleler ortaya çıkardığını kabul anlamına gelmektedir ve böyle bir konuda Divanın kararı ayrı bir önem taşıyacaktı. Aşağıdaki örneklerde devletler, işi uzatmamak ve iyi niyetlerini ispat için, Divan önünde de olsa uzlaşma yolunu seçmişlerdir: Skoogström v. İsveç (2.10.1984-11/1983/67/102) davasında (tutuklu sanığın hakim önüne geç çıkarılması Sözleşmenin 5. maddesinin 3. bendine aykırıdır) İsveç hükümeti gerekli idari ve yasal değişiklikleri yapmak ve bu husus gerçekleşinceye kadar da —bir genelge ile— hakim ve savcıların Komisyon raporunu uygulamalarını sağlamak; 5000 İsveç kroonu tutarındaki muhakeme masraflarını ödemek taahhüdünde bulunmuştur. Vallon v. İtalya (3.6.1985-10/1984/82/129) davasında (Tutukluluk süresinin ve tümüyle suç yargılamasının uzun sürmesi) hükümet, şikayet konularını yerinde bularak, Sözleşmenin 5 (3) ve 6 (1) maddeleri hükümlerini ihlâl ettiğini kabullenmiş; şikayetçiye 5 milyon liralık tazminat, 1 milyon liralık tutan muhakeme masraflarını ödemiştir. Foti ve Lentini (10 Aralık 1982-4/1981/43 68/71 (suç yargılamasının makul sürede bitirilmemesi) davalarında da İtalyan hükümeti ile şikayetçiler, Divanın 50. madde uyarınca hükmedebileceği hakkaniyete uygun tatmin konusunda uzlaşmışlardır.

Elvan Can v. Avusturya (30 Eylül 1985 - 11/1984/83/130) davasında (sanığın tutukluluk süresinin uzaması ve avukatıyla yalnız görüşmesinin yasaklanması) hükümet Elvan Can'a götürü olarak 100 bin Avusturya şilini tazminat ve tüm yargılama masraflarını ödemeyi; tazminatın Türkiye'ye transferini; ceza muhakemeleri usulü kanununun hâlen yapılmakta olan değişikliği sırasında, sanığın delillerin karartılması tehlikesi sebebiyle tutuklanması halinde avukatıyla görüşmesine ilişkin hükümleri yeniden düzenlemeyi; bu kanun değişikliği gerçekleşinceye kadar da uygulamada, Komisyon raporunun gözönünde tutulacağını ve geçici bir tedbir olmak üzere bu raporun bütün mahkeme başkanlıklarına ve savcılıklara dağıtılmasını kabul etmiştir.

Yukarıda verilen örneklerdeki işleri Divan, "(Divanca oluşturulan) daireye, barışçı yoldan çözüm bulunduğu dair bilgi tevdi edildiği zaman (...) daire, gerekirse (...) Komisyon temsilcilerinin görüşünü aldıktan sonra, davayı listeden siler" diyen İçtüzüğün 48. maddesi uyarınca (keza, mad. 53/4) listesinden çıkartmıştır.

Barışçı çözümün, Sözleşmede öngörülmeyen diğer bir türüne, Komisyon raporunun Bakanlar Komitesine sunulması üzerine başlayan aşamada rastlıyoruz. Bu yolu, Komitece izlenen uygulama geliştirmiştir. Şöyle ki, bir "ihlâl" saptayan Komisyon raporu Bakanlar Komitesi önüne geldiği zaman Komite ya Sözleşmenin 32. maddesi uyarınca alınması ge-

reken kararı isteyerek geciktirmekte (yani ihlâl tespit eden bir kararı almamakta); ya da 32. maddenin 1. bendindeki kararı alıp (ihlâlin tespiti), 2. bendindeki kararı almayı (ihlâl kararının gerektirdiği tedbirlerin alınması için ilgili devlete süre verme) isteyerek ertelemektedir. Birinci halde Komitenin amacı, ilgili devlete, kendiliğinden gereken tedbirleri alması ve ihlâli ortadan kaldırması fırsatını vermek ve böylece bu devleti "ihlâlcı" olarak ilân etmemektir. İkinci hâlde de amaç gene, aşağı yukarı aynıdır; "ihlâl" kararı alınmış ise de, bunun düzeltilmesi yolları ilgili devletin takdirine bırakılmak istenmiştir.

Fourons (DH (74)1) ve Eggs (DH (79)7) başvurularında Bakanlar Komitesi ilgili devletin gerekli kanun değişikliklerini yaptığını; bu suretle durumun Sözleşmeye uygunluğunun sağlandığını tespitle bu işde başka tedbir almaya gerek bulunmadığını beyan etmekle yetinmiştir. Plin-schke (DH (65)1) başvurusunda ise, Komisyonun, daha önce, ilgili devlet tarafından gerekli tedbirlerin alındığını ve böylece ihlâlin son bulduğunu saptaması üzerine, Bakanlar Komitesi bu işde de alınacak başkaca tedbir bulunmadığına karar vermiştir. Preikhzas (DH (59)8) davasında da, ilgili devlet ile başvuru arasında varılan barışçı çözüm üzerine Bakanlar Komitesi işi, durumu tespit suretiyle sonuçlandırmıştır.

İkinci durumu oluşturan olaylarda da, "başka tedbir almaya gerek görülmediği" kararı, Komisyonun ihlâl tespit eden raporunun kabulünden sonra ilgili devletin gerekli tedbirleri almasıyla, Bakanlar Komitesince, "tedbir alınma için süre" saptamaya artık ihtiyaç kalmamış olması nedeniyle alınmıştır.

Bütün bu örnekler göstermektedir ki, Konsey organları hak ve hürriyetlerin müştereken teminat altına alınması alanında barışçı yoldan çözüme öncelik vermekte, bu yolu haklı olarak tercih etmektedirler.

Daha önce de belirttiğimiz gibi gerek Divanın, gerekse Komisyon raporunu sonuca bağlayan Bakanlar Komitesi kararlarına uymak üye devletlerin taahhüdüdür (mad. 32, 53, 54) ve bugüne kadar bir üye devletin bu taahhüdünün kendisine yüklediği ödevi yerine getirmediği ne duyulmuş, ne de görülmüştür. Sözleşmeden doğan mecburiyetlerin "bağımsız devlet kavramından ödün" yahut "onur kırıcı bir ödün" olarak yorumlanmasını gerçekten yadırgıyoruz. Uluslararası andlaşma yahut Sözleşmelerin, bugünün uluslar topluluğunda, ülkeleri bağlamasından daha doğal ne olabilir. Örneklerini hergün gördüğümüz gibi iki ülke, aralarında başgösteren bir nizayı hakem olarak çözmek üzere La Haye Uluslararası Daimi Adalet Divanı önüne götürdükleri takdirde acaba mağımsızlıklarından ödün mü vermiş sayılacaklardır? Hiç zannetmiyorum! Konsey denetim organları önünde Konset üyesi devletler, üstelik, bir nizanın çözül-

mesi için çekişmemekte; fakat müştereken oluşturdukları kollektif garantinin gereklerini yerine getirmektedirler.

Divan kararlarının, üye devletler tarafından nasıl telâkki edildiğine dair birkaç örnek vererek sözlerimizi bitirelim.

De Becker v. Belçika davasında (düşmanla işbirliği suçundan hüküm giyen sanığı, ayrıca, hayat boyu yayımcılık mesleğinden yasaklama cezası uygulanmış, bu ceza Sözleşmenin 10. maddesine —söz hürriyeti— aykırı bulunmuştu) hükümetin, ilgili kanunu değiştireceği taahhüdü, işin, önemi nedeniyle, Divan önüne götürülmesini engelleyememiş; bilâhare söz konusu kanunun değiştirildiği ve cezanın affa uğradığı hususunun Divana bildirilmesi üzerine dava Divan listesinden silinmiştir (Eur. Court HR, Series A No 4).

Silver ve diğerleri v. İngiltere davasında (cezaevi rejiminde, mahpusların bazı yazışmalarının ve avukatlarıyla temaslarının olaydaki surette idarece denetimi Sözleşmenin 8, 13 ve 6 (1) maddelerine aykırıdır) Divanın ihlâl saydığı müdahaleleri ortadan kaldırmak için hükümet cezaevleri mevzuatında gerekli değişiklikleri yapmıştır (Eur. Court, HR, Series A No. 61).

Airey v. İrlanda davasında, Divanın maddi imkansızlık yüzünden bir avukata ve mahkemeye müracaatla boşanma davası açamayan kişiye gerekli adli müzaharetin sağlanamamasını Sözleşmeye (mad. 6 (1) ve 8) aykırı bulması üzerine (dava hakkı) İrlanda hükümeti gerekli mevzuat değişikliklerini gerçekleştirmek suretiyle Divan hükmünü yerine getirmiştir (Eur. Court HR, Series A No. 32).

Bönish v. Avusturya davasında, sağlıksız gıda maddeleri üretimi iddiasıyla işyerinin kapatılması işleminde, bu kararın alınması yolundaki kovuşturmayı başlatan raporu veren resmî görevlinin, ilgili kanun gereğince, mahkeme tarafından, resmi ve zorunlu bilirkişi tayin edilmesini Divan, Sözleşmenin 6 (1) ve (3) maddesine aykırı bulmuş (adil muhakeme; 6/1984/78/122); bunun üzerine Avusturya Anayasa Mahkemesi söz konusu hükmü, anayasaya aykırı sayarak, iptâl etmiştir.

Piersack v. Belçika davasında, yargılama mercii istinaf mahkemesi başkanının, bu davanın daha önceki safhasında kovuşturmayı yürüten yetkili savcılık bölümü birinci yardımcısı görevinde bulunmuş olması, Divan tarafından Sözleşmenin 6 (1). maddesine aykırı bulunmuş (adil muhakeme); bu karar üzerine (1/1981/46/74) Başsavcı mahkumiyet hükmünün bozulması için, yazılı emir yoluyla, yargıtaya başvurmuş; mahkumiyet kararının yarıgıtayca bozulması üzerine de sanık yeniden yargılanmıştır.

Marckx v. Belçika davası sonunda, evlilik dışı doğan çocukların anaları bakımından nesep durumlarını hükme bağlayan Belçika medeni kanunu hükümlerinin, Sözleşmenin 8. maddesi hükmüne (aile hayatının korunması) uygun olmadığı Divanca saptanmış (13 Haziran 1979 tarihli kararı) müteakiben Belçika Medeni Kanunun ilgili hükümleri değiştirilmiştir.

Hangi yoldan olursa olsun Konsey denetim organlarıncı alınan kararların, özellikle barışçı yoldan çözüm için saptanmış şartların yerine getirilmesi konusunda bir mesele çıktığını bugüne kadar işitmiş değiliz.

Devletin katıldığı bir Sözleşmeyi kişi olarak beğenmeyebilir, zevkimize, değer yargılarımıza ve anlayışımıza uygun bulmayabiliriz; bu sebeple böyle bir Sözleşmeyi eleştirmek en doğal hakkımızdır. Bu halde yapılmasını önereğimiz husus, girişilmiş taahhüdlerin yerine getirilmemesinin tavsiyesi, yahut yerine getirilmesinin kınanması değil fakat mensubu olduğumuz ülkenin bu Sözleşmeden biran önce çekilmesidir; hatta bu sözleşme demokrasilerin temel taşı sayılan kişi hak ve hürriyetleri konusunda olsa bile;

Uluslararası kuruluş veya organların bazı ülkeler ve bu arada ülkemiz konusunda "çift standart" uyguladığı; benzeri durumları farklı değerlendirdiği, zaman zaman, haklı şikayetlere sebep olmaktadır. Bu konuda genellemelerden kaçınmak, sorumsuz siyasi kuruluşlarla, Avrupa İnsan Hakları Divanı yahut Avrupa İnsan Hakları Komisyonu gibi kusursuz hizmet veren organları birbirine karıştırmamak gerekir.